

تشبیه و تنزیه در متون کلام و فلسفه و عرفان اسلامی

عنوان انگلیسی:

عنوان عربی:

نویسنده: محمد حسین ایران دوست

استاد راهنما: دکتر احمد بهشتی

مقطع:

استاد مشاور: دکتر علی مهدی زاده

رشته:

استاد ناظر:

دانشگاه: آزاد اسلامی

تاریخ دفاع: 1379

واحد:

کلمات کلیدی: تشبیه، تنزیه، هستی شناختی، معرفت شناختی

بحث صفات خدا یکی از شیرین ترین مباحث خداشناسی است . این مباحث در زمان اکثر پیامبران به صورت ابتدایی مطرح بوده است اما در آغاز طلوعه اسلام و در زمان پیامبر اکرم (ص) با این سئوالات توسعه پیدا کرد که : آیا خدا کیفیت و صفتی دارد؟ آیا فکر و اندیشه و حواس ما می تواند صفات او را ادراک کند ؟ آیا خداوند طبق ظاهرایات دارای دست و گوش و چشم و صورت است ؟ یا این آیات باید با تیغ تأویل کالبدشکافی شود ؟ و ... موضوع اصلی این رساله " تشبیه و تنزیه " است که یکی از مسائل مهم در بحث صفات خداست . این رساله در سه فصل تنظیم شده است در فصل اول طرح تحقیق ارائه شده که شامل مقدمه ، اهمیت و ضرورت تحقیق و تعاریف اصطلاحات است . در فصل دوم به پیشینه نظری تحقیق در متون کلامی و فلسفی و عرفانی پرداخته ایم و از این رهگذر به آراء سلف مسلمین و ائمه معصومین در خصوص آیات تشبیه و تنزیه اشاره کرده و اقدامات تأویلیگرایانه پیشوایان دینی را در خصوص آیات تشبیه مطرح کردیم ، آیاتی که خداوند را به داشتن دست و چشم و گوش و صورت توصیف می کند . سپس به ترتیب زمانی به جستجوی پیشینه نظری مسئله تشبیه و تنزیه در آراء بیانیه - زیدیه - مرجئه - معتزله - اشاعره پرداخته و آنگاه بطور مشروح این مسئله را از دیدگاه هشام بن حکم که در این مورد اتهامات ناروایی به او زده اند ، مورد بررسی قرار دادیم . و سپس تشبیه و تنزیه را از دیدگاه موسی بن میمون و ابن تیمیه و علامه حلی مطرح کرده و تا اینجا پیشینه نظری تشبیه و تنزیه را در متون کلامی مورد توجه قرار داده ایم . سپس به بررسی این مسئله در متون فلسفی پرداخته و قسمت اصلی این فصل را به دیدگاه صدر المتألهین و تفسیرایشان از تشبیه و تنزیه اختصاص داده و جلوه حکمت تشبیهی و تنزیهی را در آثار وی به تماشا نشسته ایم . دیدگاه حاجی سبزواری آخرین نظریه ای است که در این رساله پیرامون تشبیه و تنزیه از متون فلسفی انتخاب و ارائه شده است . سپس به بررسی این مسئله در متون عرفانی پرداخته ایم . به همین منظور ابتدا دیدگاه ابن عربی را از مجموعه آثارش استخراج و بیان کردیم . او در کتاب " فتوحات مکیه " بشدت اهل تنزیه است اما در کتاب " فصوص الحکم " طرفدار تشبیه است .

سپس "تئوری جمع" را براساس آراء ابن عربی توضیح داده ایم . آنگاه همین تئوری را در آثار شیخ عبدالکریم گیلانی و عبدالرحمن جامی به اختصار جستجو کردیم . فصل سوم این رساله به تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق اختصاص دارد . از آنجاکه تمام مباحث صفات خداوند در متون کلامی و فلسفی ازدو حیثیت " هستی شناختی " و " معرفت شناختی " برخوردار است به توضیح این دو حیثیت پرداخته و یافته های تحقیق را در فصل دوم از همین دوزاویه طبقه بندی کردیم . سپس تقسیمات معنا شناختی صفات خدا را مطرح کرده و در پایان به مفسرهای مختلف ثنائیه تشبیه و تنزیه اشاره کرده و قالبها و فرمولهایی را مطرح کردیم که متکلمین و فلاسفه در تفسیر و تأویل صفات خداوند مورد استفاده قرار داده اند.